

Нове књиге

ПОСМАТРАНО КРОЗ ПРИЗМУ СЕЋАЊА

(Саша Скалушевић Скала — *Свакодневни покушаји апокалипсе*, Пресинг, Младеновац 2021)

Саша Скалушевић Скала се својом претходном збирком *Рекреација пре пакла* наметнуо као зрели песник и један од водећих гласова своје генерације. Већ сам наслов *Рекреација пре пакла* указује на смисао и сврху певања како је схвата овај песник: на рекреацију, но не као на пук, књижевну, забаву — оно последње чему би требало, по Хорацију, да тежи певање, кад и тога већ мора да буде — него као на ре/креацију, на поновно стварање, односно, наравно, на уметничко пре/обликовање виђеног и проживљеног. С обзиром на јаку егзистенцијалну и социјалну ноту његове поезије, оно што претходи паклу као да од самог пакла ствара бенигну појаву.

У тој, референтној збирци, својеврсном пресеку дотадашњег рада, његово се песништво истиче по ванредним аутопоетичким местима који читаоцу пружају и кључеве разумевања песникове имагинације (песме као што су „Избор“, или изузетна, антологијска „Одговор“). Међу њима се издвајају, с једне стране, луцидна сагледавања друштвених околности живљења, а с друге и одређени, митопоетски, процеси. У Скалиној поезији топос заузима важно, можда чак и средишње место: то је, по мом схватању, Полазиште, Место утехе. Реч је о мотивима који се провлаче, из циклуса у циклус, и из збирке у збирку, као каква река понорница и сведоче

како о јасно дефинисаној поетици, тако и о темама, опсесивним, на које песник затим даје разноврсне, добродошле, варијације. Не чуди нас зато да у наслову ове, нове збирке, налазимо на именицу апокалипса, као што је у претходној присутан пакао: то су одсудни тренуци, а *Апокалипса*, поред уобичајеног схватања те речи, као Смака света, етимолошки пре свега значи Откривање: песник управо иде к томе да открије, да открива узроке и разлоге Смака властитог, а самим тим и нашег, света. То му се, међутим, не урачунава у добродетел, напротив. За сваког постоји, бар у начелу, мрвица саосећања, разумевања, али за песника — никако. Луцидност је, изгледа, злочин.

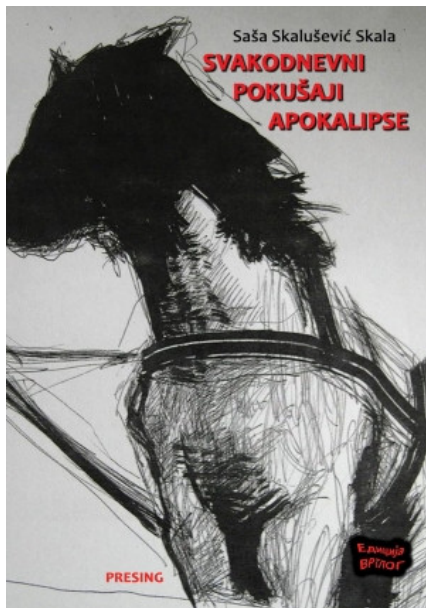
*свако ваљда има право
тако барем
Свете књиге кажу
(оне то само сумњамо
не лажу)
на опрост милост
разумевање мрвицу сажаљења
парченце нове шансе.
осим нас песника
наше речи и дела
ваљда дуже боле
(„Без“).*

Источна Србија је добро скривана тајна наше културе. Колико је културних наслага присутних само на том простору, од неолита до антике, од Рима до РOMEје и надаље! Населили смо некадашњи Лимес, и сами упивши појам границе, војне крајине, све док сама није понела то име — Крајина. Тврђаве на

Дунаву — Голубац, Рам, Фетислам — Трајанов натпис и мост, римске царске гробнице, творе својеврсни обруч. Сваки од песника Лимеса има свој топос, своје, поетички посматрано, родоначелно место. Код Скале то је Рајац. Рајачке пимнице (или како неки тврде — пивнице), („Напуштени Рај(ац)“). Грчко наслеђе, латинитет и словенство сливени у један и једини пејсаж, у људе (отуд и једна од најбољих песама збирке, „Сусрет“, путописног карактера, где се престано преплићу слике Пимница и Котора). Као и модерни сензибилитет.

За разлику од Живка Николића, који је песник природе, старословенског супстрата, али и песник једне кристалне матерње мелодије какве нисмо чули још од Десанке Максимовић, од Власте Младеновића, ангажованог трибуна,

или неосимболисте Јеленковића, Скала је песник урбанитета, самим тим и говорног језика уздигнутог до језика изразито мисаоног и књижевног. Његов свет је градски свет. Његова поезија познаје искуство слема (не волим слем/никакво кревелење), али је, језички гледано, избрушена и трепери на истој жици као и рани стрипови нишког мајстора девете уметности Тонија Радева. У сржи тих првих искустава је Панк. Панк као наличје стварности — социјалистичке и, дабоме, постсоцијалистичке, транзиционе, ратне. Апокалиптичне и паклене. Посматране кроз призму сећања, бившег дечака.

Овом песнику су изузетно важни аутопоетички искази. У свакој збирци има неколико тих, носећих, песама, или стихова, који сажимају смисао певања како га песник разумева. Тај је мотив, по правилу, угаони камен збирке („Има ли томе краја“; „Карике“; већ наведена „Без“). Песма „Има ли томе краја“ описује тренутак настанка песме онако како га је теоријски дефинисао Лаза Костић у својој Књизи о Змају, то је занос између сна и јаве, „у животу или сну“, вели Скала, понављајући такорећи, речи до речи Костићев увид:

*бесконечно ослушкивати
музику у себи
што је било такође
један вид писања [...]*

*то је било моје
умирање
или рађање
што је увек исто
када сте начисто са собом.*

Певање о самом процесу певања доводи, природно, до низа асоцијација међу којима превагу односе оне књижевне природе. У песми „Карике“ дата је једна од успелијих слика онога што се, у књижевном жаргону, зове „традиција“, односно песникова, лична, традиција, идентификација с претходницима. Вишеслојна песма, у којој поред *суматраизма* Црњанског, бега у даљине Драинца или Расткових путописних екстаза постоји још и Кора, чија нас сама

реч, писана великим словом, и поред отвореног и недвосмисленог значења који јој песник учитава, води неумитно и до Попе, као што, уосталом, то чине и ирационални и онирични елементи саме песме. Цела песма је изграђена на контрастима између бекстава и додира, потребе за ширином, одступањем, као и за међусобним препознавањем.

Хумор, иронија, сарказам боје ове песме чији је чест сиже градски пејсаж, живот у блоку, алкохолизам, положај радника ухваћених у клопци приватизација у којој последњу реч односе некадашњи менаџери самоуправног система (они су га, смишљено, и рашчинили), сапатње је мало или нимало, натурализам још је најпрезнија слика стања ствари:

*Исус ми ми је стегао руку
али ми је Дева Марија стегла
нешто друго.
(„Графит“)*

Песник наглашене самосвести, у једној песми ће рећи:

*у свему имај меру.
не допусти да физика
надвлада метафизику у теби.*

*имај свој правац
ма какав презир
падао испред тебе.
(„Мера и метар“)*

Иако песник наглашене студије свакодневних појава и трагова друштвених збивања на унутрашњи живот појединца, они су тек спољашњи оквир за студиј човекове *бачености у свет*. Превагу, увек, односи ово друго. На пољу мере и метра, Скала доследно негује слободни стих — који је, *par excellence*, форма раскивање негви. Основна одлика његовог певања су набрајања, слободне асоцијације, као и повремено, но не и нужно, отворени крај:

*крајеви су недоречени, чудни
и мени се не свиђају.
(„Набрајање“)*

Музика стиха тежи к томе да истакне поједину реч, речцу, или синтагму као носеће семантичко поље песме (што се посебно испољава у непрекорно изведеним песмама кратког даха), односно средишњу мисао или осећање које песник наглашава и начином на који прелама стихове.

У светлу овог постапокалиптичног урбанитета, ратна поема, велика завршница књиге, у ствари поставља целокупно штиво унутар шире перспективне непосредне историјске прошлости. Певање о повратнику из рата дато је из перспективе Бившег дечака, тако да оно уједно представља и сведочанство о начинима на које дете доживљава опште постјугословенско расуло. То је дуга, наративна поема, сва у говорном језику (сва од језичке стварности протагониста/саговорника), саткана од низа ритмичких фраза, досетки, фрагмената, колажа. Сведочанство од томе да је, за целокупно једну генерацију, улазак у зрелост значило и

батргање кроз муљ Транзиције. Не би требало, стога, да мотив алкохола и распре о алкохолизму, присутан у више песама, одвећ чуди.

Метафизика, питање крајњих ствари, међутим, склапа ову изразито мисаону, лирску хронику изгубљених година јер се, иза свега, непрестано, увек, поставља питање смисла.

У песми „Власи“, слично рајачким мотивима, стародревни елементи се дотичу савремених и постављају их у јасну, метафизичку перспективу. Погребни обичаји се овде дотичу опште економије живота те и они, као и све друго, делују као „генерална проба“. Чега, и зашто? Гробљанско благоутробије, погребна бурлеска што од последњег чина у животу и смрти сваког појединца ствара позамашну представу, својеврсни, Крајински Театар на отвореном, као да у себи сажима читаву једну философију, један светоназор, древност којом, макар то било и кроз комичке ефекте, једна заједница себи и другима тумачи последње ствари.

Покојници крећу на пут уз „све благодети живота“, као оној другој, загробној, благодети. Поприлично уверени у суд и крајњи исход судског поступка, изгледа, кад све, по казивању, биће измерено. Понеће доста тога, „да им се нађе“. За сваки случај. Јер, нађе ли се да су, еванђеоски речено, лаки, неће ваљати. Овај древни обичај занимљив је пре свега јер, антрополошки гледано, системи долазе и одлазе, идеологије и њихове практичне примене се мењају (овде је фокус дат управо на „Транзицији“, шта год тај појам значио), док је предмет песме сликање обреда у коме фокус није на овоземаљском животу него на оном који следи. А то схватање ствари се није мењало кроз миленијуме.

Рекох, метафизика. И опет је реч о јасној, аутопоетичкој, песми: поп, који својим појем охрабрује покојника, ма где се он, по својој смрти, налазио, није ли слика и прилика песника, ухваћеног у самом чину певања? Јер и песник, својим деловањем, има једнаку теургијску моћ у животима оних који су, како то рече савремени романописац, Поприлично мртви. Певало се и пева, без обзира на равнодушност свемира:

*уз мирисе тамљана
достојанственог
али претежно тужног скупа
испред трулих стабала липе
чује се глас парохијског попа
који охрабрује покојника
ма где се он налазио сада.*

*док у крошњи изнад
јато сова
спава ли спава
(„Језик црне земље“)*

Ова фина доза цинизма, знак модерности, годи, она делује отрежњавајуће, као укус горке кафе. О њој је већ било речи. Од те Кафе и све почиње.

Добро је ако је опоро. Као, уосталом, и рајачко вино.

•Рецензију написао Др Борис Лазих

БЕЗДАН ВЛАСТИТОГ НЕДРОЈЕДА

(Јелена Цветковић — *Посуда за птице*,
Друштво уметника *Светионик*, Ниш, 2021)

Тематски фантазмагоричне, меланхоличном свакодневицом посредоване, приче Јелене Цветковић се баршунасто разливају кроз простор и време, ишчезавају из овог тренутка и географских координата и настављају да се ткају и бршљане тамо где постоји варљиви, горки, зачемерени привид, где тиња онтолошка нада да ће се једног тренутка, можда сасвим безвременог и надреалног, вратити одакле су одмилеле у далеку и непрегледну нигдину — у хладан, одјекујући бездан властитог недроједа и са собом донети најдубљу, уцељињујућу спознају и коначни спокој.

Јунаци њених прича, готово по правилу су све, само не бића онаква каквим их познајемо из својих ригидних и рутинизираних овоземаљских перцепција, бесомучно лутају фугама сопствених живота, ветровитим пустопољинама космоса и онда када дамаре у најживописнијим магновењима сопственог постојанства. Они описују недокучиве кружнице својих прогнанстава од била које су престали да чују, од пулсирања детињства и најдубљих исходишта душе — до најдаљих земаљских и психолошких беспућа и не престају да — трагају. Они корачају запитано и самоуверено, скрхано и распусно, скрушено и грдо, мукло и ћилибарно али — неумитно. Они непоколебљиво знају да нема никаквог дијалога без претходног монолога. И са сваким корак, на сваком месту сведоче аксиом људског животног пута

према којем је сваки одлазак у егзистенцију коју прецртавамо на календарима, драговољан или насилан, свако путовање овосветом, свако тумарање, само болно трагање за стазама које воде у бесконачност, у нежно стапање са страхом

и дрхтањем, у ону надањујућу сублиминалну испуњеност коју патворене пуноће модерног и изнуђеног живота увредљиво заварavaju.

Из много разлога, ова збирка прича, некада гогољевске атмосфере, некада музејске тишине, некада антикавног одјека, некада прозрочне блакости, а свакако увек запућена тамо где неће стићи ни разум ни машта читалаца, могла је понети наслов

„Жудња“, јер је централна поетска и метафизичка тенденција ове прозе — жудња за обједињавањем. Јунаци прича кроз болне, понекад алегоријске реминисценције и барокно-архаични вокабулар, кроз снажна интроспективна сновљења, преиспитивања и сумњу, радило се то о књишком мољцу или Косари, настоје да досегну до властитих емоционалних и онтолошких искона и да коначну сигурност и уточиште пронађу у обједињености располућених личних егзистенција „Танком линијом воде“ са чије једне стране тупо и звечеће зјапи свакодневно постојање, а са друге жубори најдубља интимна антропологија. И можда је од онога што су изговорили Јеленини безимени јунаци много важније

оно што су — прећутали, а заправо све време сведочили: Живот је само овострани привид и привремени друм. Јер истина је „тамо негде“. Ако то није, сваки други смисао је странпутица. И вероватно је управо то онај искорак из сенке, онај откуцај срца у празном купеу, она лира мандолине коју ауторка настоји да ослушне, дочара и — одживи. Макар то (у)чини́ла сама. И једина у свемиру.

•Рецензију написао Станислав Трифуновић